Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمٰن الرحيم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ---------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ---------------------------------- نقیب الله سالک

اشاعت ---------------------------------- اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ---------------------------------- پنځهٔ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ---------------------------------- نقیب الله سالک

نظر ثاني ---------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ---------------------------------- زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ---------------------------- دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوسټي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د لیکوال په حق کښې محفوظ دي

لیکوال

نوم -- نقیب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي -------------------------------- ککي بنو

تعلیم ----------------- ایم - ایس - سي (اقتصادیات) ،

بي - ایډ

پیشه --- ملازمت

موبائل ----------------------------------- 03009792115

ایمیل ---------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د ارواښاد میاشرف

او د

ښاغلي درویش دراني

پۀ نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې نه د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سليم قرار صيب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار يم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترين صيب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فريضو او کورني ضرورتونوسره سره پۀ دې نيولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ يې پۀ خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه يې پۀ دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست يې يو پۀ دوه کړو- د ګران رشيد جوهر صيب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د ليدلو پۀ وخت پۀ ملا تړولي يم او پۀ دې کړلېچنې لارې کښې يې د لارې هوارولو پۀ لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

کومومل‌ګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې پۀ يوې يا پۀ بلې طريقې زما مرستې کړې دي هغه مې پۀ خپلې حافظې کښې خوندي کړي دي خو دلته يې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهين ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهير، روح نياز سيفي ، اصف ککي، فريد پيرخيلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پيرزاده ، ظفر پيرخېلي ،سيف الله شاه سيفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقياز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدين ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشيد جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سيا ل ، منيب راحل ، زاهد امين زاهد ، سليم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (رېټائرډ) حميد الله جان ، ډاکټر حارث حميد،انجنيئر محمد نعمان خان ، انجنيئر جنيد خان او محب الله خان -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲

خپلې خبرې-- ۲۰

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ----------------- ۲۵

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------------ ۲۵

پښتو ته د عروضو راتګ --- ۳۰

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ------------------ ۴۵

سپلاب (څپه) -- ۴۵

خج (فشار) --- ۵۲

رکن (غونډ) -- ۵۷

مصرعه -- ۶۱

وزن --- ۶۴

بحر -- ۶۹

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ------------------- ۷۲

تقطیع --- ۷۲

د تقطیع قاعدې --- ۷۳

څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے بناخ -- ۸۶
دویم بناخ --- ۸۸
دریم بناخ -- ۹۰
څلورم بناخ -- ۹۲
دویم اوږد رکني بحر ----------------------------------- ۹۵
لومړے بناخ -- ۹۵
دویم بناخ --- ۹۷
دریم بناخ -- ۹۹
څلورم بناخ -- ۱۰۲
دریم اوږد رکني بحر ----------------------------------- ۱۰۶
لومړے بناخ -- ۱۰۷
دویم بناخ --- ۱۰۹
دریم بناخ -- ۱۱۱
څلورم بناخ -- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۱۵
لومړے بناخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم ښاخ -- ۱۱۷
دریم ښاخ -- ۱۲۰
څلورم ښاخ -- ۱۲۴
پنځم اوږد رکني بحر -- ۱۲۷
لومړی ښاخ -- ۱۲۸
دویم ښاخ -- ۱۳۰
دریم ښاخ -- ۱۳۲
څلورم ښاخ -- ۱۳۴
پنځم ښاخ -- ۱۳۶
لنډ رکني بحرونه -- ۱۳۹
لومړی لنډ رکني بحر -- ۱۳۹
لومړی ښاخ -- ۱۴۰
دویم ښاخ -- ۱۴۲
دریم ښاخ -- ۱۴۳
دویم لنډ رکني بحر -- ۱۴۴
لومړی ښاخ -- ۱۴۵
دویم ښاخ -- ۱۴۶
دریم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹
لومړے ښاخ -- ۱۵۰
دویم ښاخ -- ۱۵۲
دریم ښاخ -- ۱۵۴
اخذ لیک (کتابیات) -------------------------------------- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي،کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف" وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو ٬وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې څۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې څرګند دلیل دے۔

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وایي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے ؛ یود لفظونو اجزاۀ او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity) . جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګريزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلوېښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياث د متقارب هم وزن بحر دے.

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لهٔ وجې سرغړونه نهٔ شي کولې، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پهٔ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې وړاندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعویٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پهٔ علم العروض بدل کهٔ او پهٔ ظاهره يې د يوهٔ نوي علم بنياد کېښودهٔ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پهٔ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څېرې پهٔ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پهٔ بناء پهٔ خپل وضع کړي شوي علم کښې لهٔ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نهٔ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پهٔ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نهٔ شي کو د اخفش پهٔ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نهٔ دي ځکه چې فاصله صغریٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پهٔ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نهٔ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پهٔ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے په اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني په وینا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړې او فاصله یې غیر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزیږي او ورسره یو ځای کیږي دغه شان په بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح له یوې لویې مودې نه د زحاف په اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې په عربي ، انګریزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کیږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګریزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال په توګه که چیرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انګریزی د "city" یا "pity " (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې په څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا"pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کیږي دغه شان د انګریزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې په عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اداېږ دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي په عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن په دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګريزي شاعر کولرج (Coleridge) يې په اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب په عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو په خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دے او چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه په ډېره احسنه طريقه او په عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - په عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې په اردو کښې په دې موضوع ډېر کار شوے دے او په دغه ژبو کښې په دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما په خپل خيال په پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې، پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امین - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوښکي
صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار
۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پهٔ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پهٔ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دهٔ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پهٔ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرئ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پهٔ غزل راپوست کړه نو پهٔ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پهٔ مسکاخلهٔ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پهٔ بحر کښې څهٔ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څهٔ فکر نه پس پهٔ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکرو :

هم که پهٔ خلهٔ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پهٔ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پهٔ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترينه تپوس وکړو چې "دا څهٔ راز دے ؟ پهٔ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دهٔ پهٔ جواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رااېستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربۍ) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو " د عروضو امامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هرا ړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته "-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم ئۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي؛ پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀ علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو۔ پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، رانګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېرکم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره دروېش درانی صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي-

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معيار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په کته وروليٰ-

امين-

په درنښت

نقيب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " واللّٰه یظهر من هٰذ ا شيءٔ " معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د ټک ټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقی د مينې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل
چې " والله يظهر من هٰذ ا شئ " معنا دا چې
قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د " عروض " نوم

خوښولو اسباب :

خليل ته د مکی مکرمی پۀ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې
مکرمې يو نوم " عروض " هم وو نو ځکه يې
دې علم ته عروض اووے۔

د عروض نږدے د معروض نه و
دے چې تلې ته وايي - اوس د دې علم پۀ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
يې ورته عروض اووے۔

پۀ عربی و ييپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده " هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مينځ وي " پۀ داسې لاره خلق د
يوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا يې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون ا و غېر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلې" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات له مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسی)، وتد (ميخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خيمو کښې اوسېدل او رسی،ميخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

OWNED BY 0300 9792115

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربی پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځهٔ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څهٔ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (۱۷۰) صدی هجری کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څهٔ تلې په لټون کښې په بازار کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدلو وو ، دې علم ته زيانه ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورو شاعر د نوح زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحٌ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې ورومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوبکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰی تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورۃ الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر پۀ منسرخ کښې ، سورة سبا پۀ رمل کښې ، سورة مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورة الانفال پۀ بسیط کښې او سورة توبه پۀ وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالٰي هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه يې نۀ شي پاتې- د عقېدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالٰي کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه -

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت پۀ چاپېریال کښې رازېږېدلي وو- د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم يې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلی نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره يې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل - د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ ا و فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربۍ ژبې نه په ډېر څهٔ کښې لرې وه؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نهٔ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوهٔ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوهٔ ځاي نهٔ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نهٔ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نهٔ شول خو بیا هم پښتانهٔ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول ا و فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لرې پکار ده چې پښتو یې هم ولرې - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکله ترېکار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لواڼے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله

د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم

پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بيا په کلاسيکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا
چې په پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام
شوے وو- د خوشال خان په کليات کښې چې د کومو عروضي
اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي
نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټينګار په ترڅ کښې خوشال خان ميرزا خان
ستا دے ،لکه چې وايي :

لۀ چا نه په پښتو کښې ما ميزان ليد نۀ دے
ميرزا په دا زبان کښې ويئل کړي دي تللي

OWNED BY 0300 9792115

خوشال خان بيا وايي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي
هم ما لره يو خو بحره په ډېر مښود راغلي

په دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه شپيز- خجيز نظام دے او
ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د
لومړي خجن سېلاب رکن، د دويم خجن سېلاب رکن ، د دريم
خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته يې اشاره
کړېده - خوشال خان په اګاهانه توګه په خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو
(قسمونو) کښې کله په لومړي خجن سېلاب ، کله په دويم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب ، کله پهٔ دریم خجن سپلاب او کله پهٔ څلورم خجن سپلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پهٔ د ریم خجن سپلاب سره او دویمه مصرعه یې پهٔ دویم خجن سپلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغیر شاعري هڅو شاعري نهٔ بولي لکه چې وایي :

چې چا د ے شعر کړے بې میزانه،بې عروضه
دا هیڅ شاعری نهٔ ده یو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شیدا

(۱۱۳۵؟ - ۱۱۹۳؟ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نهٔ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شیدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لهٔ اوزانه مختلفه
لهٔ میزانه منحرفه
پهٔ میزان باندې س چې را شي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوا له چې پۀ تقطیع شي
کهې طعن کهې تشنیع شي
ا را سته پۀ قانون نۀ شۀ
کا لموزون شۀ موزون نۀ شۀ
(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه ا و بې نظامه" بولي هم'خو بیا یې لکه د نورو ځینې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربی عروضو کښې یې د پښتو شعر پۀ زور د ځایولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتیجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زیاته برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه یې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقیق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰- ۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پهٔ لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا پهٔ زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم پهٔ صورت کښې پهٔ عربی عروضو پهٔ پښتو ژبه کښې یو وړه کتاب " د پښتو عروض" ولیکلو - پهٔ دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه پهٔ زیاتولو کښې دا یو مهم کام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعرئ یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې پهٔ دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایې چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پهٔ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څهٔ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانهٔ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پهٔ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پهٔ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پهٔ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دهٔ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څهٔ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دهٔ پهٔ خبره غوږ ونهٔ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پهٔ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پهٔ نوم چاپ شوه - د بېلګې پهٔ توګه د دهٔ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پهٔ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لهٔ یاره تلخ شي

پهٔ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر يې کا

سمندر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې پهٔ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه وېئلي دي - سمند ر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پهٔ پښتو کښې د هیڅ یوهٔ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پهٔ تله برابر نهٔ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نهٔ ښکاري ولې چې د دهٔ نه مخکښې پهٔ تول برابر نظمونه وېئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لهٔ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لهٔ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلاتن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پهٔ تحقیقي تاریخي بنیاد نهٔ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دهٔ د نظر نهٔ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پهٔ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا که چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لهٔ دې سره سره چې څهٔ ناڅهٔ يې د عروضو پهٔ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او څجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لهٔ لارې پهٔ خپل زاړهٔ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ټرينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغهٔ سخته دفاع کړې ده - پهٔ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لهٔ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زرې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پهٔ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پهٔ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پاموړ نهٔ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دهٔ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو د ے اول ځل خبر شو چې د عروضو په نوم یو هم د شعر په دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

په کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو په دې وخت کښې سمندر خان وفات شو ے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه په یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب په کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " په نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو په نومونو کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې په پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم د ے - په دې لړ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش دراني داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې په ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو په لړ کښې یې عددي کلیات په کار راوستل- د دې نومونو غته ګټه دا ده چې دا نومونه په اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش دراني د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما په نظر کښې ، د عروضو د ښودلو په ترځ کښې ښاغلي درویش دراني چې د تدریس کومه طریقه په دې ذکر شوي کتاب کښې په کار اچولې ده هغه " د اسان نه د مشکل په لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نه صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شیدا او درویش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټینګار کړیدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سیستم) د پښتو شعر سره اړخ نه شي لګو بلکه څپیز (سپلابي) او خجیز دے-موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سپلابو ټونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفیسر دانیال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دےچا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په ویلس کښې ډیر ګټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپیز دے او په عملي توګه یې د ډیرو دیواني او اولسي شعرونو په سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز - خجیز نظام نه کار ا دےد مصرعې دننه یې ویي خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سپلاب) اوږدوا او لنډوا یې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر پۀ حقله يو اوږد ليک راليږلې وو- د هغه اوږدۀ ليک نه د دۀ درېز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ پۀ پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴ -۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - پۀ دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - پۀ دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو پۀ پراخه پيمانه لۀ پارسي څخه هم د لغاتو پۀ برخه کښې ،هم د مفاهيمو پۀ برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي پۀ ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو پۀ ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو پۀ دې کار کښې څۀ ډېر برياليي نۀ شول -

OWNED BY 0300 9792115

د دوي پۀ فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، پۀ دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي پۀ نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لۀ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري ګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږيزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونينتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

OWNED BY 0300 9792115

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمى

واوېل او يوۀ يا څو کنسونينتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم څپه (diphthong) شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوه قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېښ او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نهٔ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وینا په مهال یو ځل خلهٔ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوهٔ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېښ کار ورکوي ، په "بناد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورهٔ" کښې "هٔ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوهٔ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدےشي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

OWNED BY 0300 0792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پۀ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نۀ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پۀ مينځ کښې راشي يا د ټکي پۀ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پۀ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرۀ ،

وژن ،کښې ، مې ، به ، لۀ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ،کلکه ، پوزه ، غړي ، غوړي او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ،کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

بريالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غړ پوهنه او داسې نور

پۀ يوۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوۀ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راخوځوي
لکه "ځي" د یوۀ سپلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سپلابیز دي خو پۀ دغو درو واړو کښې لومړے سپلاب د یوۀ حرف دے-

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سپلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرۍ کښې لۀ دوو حرفونو هم یو سپلاب جوړیږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شین او داسې نور -

OWNED BY 0300 9792115

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سپلاب کښې یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سپلاب کښې یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، ورؤست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سپلاب کښې یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند- دا د یوۀ سپلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اته ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱-	ځو	cv	۲-	ورا	ccv
۳-	ځم	cvc	۴-	خپل	ccvc
۵ -	ګرد	cvcc	۶ -	شرنګ	ccvcc
۷-	شخوَل	cccvc	۸-	شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نه ادا کېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نه راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار راځي هغۀ ته خجن
يا دروند سېلاب وايي -
سپک سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې
پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار نۀ راځي هغۀ ته
سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د يوۀ سېلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پۀ يوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پۀ قطار کښې هغه اخيرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نۀ ورکوي -

د پښتو پۀ زياتره بحرونو کښې دا ګنجايش شته دے چې د مصرعې اخيرني يو يا دوه سېلابونه يې کم کړي شي دلته دا اخير دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يې دا ده چې د اوږدۀ سېلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه يو يا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانيو او اوسنيو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا د غزل دا دوه بيتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا

د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا

زۀ رحمان دعا سلام په هغۀ وايم

هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اوږد سپلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سپلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربي ته هم د سپلاب تصور په ورکَد ېد لو دے- د عربي سپلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راګډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے په لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساكن - پۀ عربي عروضو کښې پۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پۀ عربي عروضو کښې د سېلاب شومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو پۀ پښتو کښې د سېلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا ځرنګوا (quality) ارزښت لري-

پۀ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پۀ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربي عروضو تلې ته واچوونو بيا يې پۀ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پۀ پښتو کښې دا نۀ شي چې پۀ سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته پۀ فارسي کښې فشار ، عربي کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور ا و پۀ انګرېزي کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو پۀ اصطلاح کښې خج پۀ يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنۍ يوونو (واحدونو) پۀ لړ کښې يو ټکےد سا ا يستنې لۀ فشار سره پۀ زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز – خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

١ – څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښی دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

٢ – ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چی د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کټمل" (کټ – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري -که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، کره او پۀ دويم خج
سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واويل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره وويئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د "جونو" لۀ دواړو څپو (جو - نو) لومړۍ څپه خجنه ده - دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے -

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج : چې ديوې غونډ لې (جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور ، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -
- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زۀ **چاي** څښم
- زۀ چاي **څښم**

پۀ اولې جملې کښې خج پۀ " **زۀ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پۀ دويمې جملې کښې خج پۀ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تۀ څۀ څښې ؟ "

پۀ دريمې جملې کښې خج پۀ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پۀ جواب کښې اصرار دے چې "تۀ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ ټکو (کلمو) کښې د ويي خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پۀ ځينو ټکو کښې پۀ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارۀ ، تربور - - -

پۀ ځينو ټکو کښې پۀ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتکه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځينو ټکو کښی پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ، ټولنيزوالي - - -

پۀ ځينو ټکو کښی پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځينو کښی پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځينو ټکو کښی د پاي

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ، پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پايخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هيڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراکووا ، پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ يوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاې ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې په لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - په "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج په دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے په کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته په پښتو کښې غونډ ، عربی کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن په خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

په پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- په اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سېلاب لازمي خجن یا درووند وي - په پښتو شاعرۍ کښې زیات استعمال د اوږدهٔ رکن شوے دے-اوږدهٔ رکنونه په شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدهٔ رکنونه یو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي یا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وایو- په لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او یو سېلاب لازمي درووند وي - په پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه په شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم یو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي یا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300-9792115

اوږدهٔ رکنونه (غونډونه)

یاده دې وي چې د نومونو ورکولو په لړ کښې د خجن سېلاب ځاي یا خانې ته کتلي شوي دي - لاندیني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کارووو ؛

ا-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے،او نور یې سپک دي -

۲ - دویم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دویم اوږد رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته دریم اوږد رکن وايي چې دریم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو ځنې لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بيا دې ته کتل شي چې د دې رکن څويم سېلاب خجن دے؟ نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ويئل کېدل)

۲ - دويم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دويم لنډ رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

۳ - دريم لنډ رکن| ۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دريم لنډ رکن وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سپلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سپلاب په حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه په ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سپلا ب هم دے چې په خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱،۲،۳،۴) خاصه دا ده چې په مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي په پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې په سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو په اخير کښې په نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سپلاب ، کله دوه او کله درې سپلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سپلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سپلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سپلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سپلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو وړه) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوۀ بشپړ شعر ته "فرد" وايي - مصرعه د يوۀ شعري ځېل (دوبيزې ، څلوريزې ، چاربيبې ، غزل ، قصيدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

پۀ اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نۀ شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې پۀ انګرېزۍ کښې ورته (line verse) يا پۀ لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوۀ بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet) وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus) ده - د شعر ويي (ټکے) پۀ عربۍ او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زيار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو ديواني شعر لنډ ترينه مصرعه اووۀ څپيزه او اوږده ترينه يې شپاړس څپيزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپيزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر يوۀ غونډ (څلور څپيز رکن) کوشني کېدے شي او پۀ ځينې ځايونو کښې تر يوې څپيزې هم ټوټې مونډلې کېدې شي او اوږدوا يې هم تر ۲۸ څپيزې ټوټې ازما شوے دے-نورزيا تي اوږدوا يې څکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو يا سندر غاړے يې نور پۀ يوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېليز ، بې قافيه) شعر کښې تر ۵۲ څپيزې ټوټې هم مونديږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق پسرلي تر دودیز(شپاړس ځپیز) برید وراړو دے او تر شل ځپیزې او یا هم پورته ببلګې یې ازمایلې دي - پهٔ ازاد قالب کښې اسماعیل یون خپلې مصرعې تر دېرش ځپیزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سیال صیب یو داسې غزل پهٔ ګوتو را دے چې د هرې یوې مصرعې لنډوا یې د یوۀ سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (یو سېلابیزې) مصرعې ته څهٔ پیغام وردننه کول ، مقصدیت او شعریت شاملول که نا ممکن نهٔ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پهٔ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپیزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وي (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپیزو پهٔ یوه سا ویئل او لوستل هم اسان وي او مقصدیت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي - کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژوروکښې لۀ ښخېدلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے-

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته ځۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګرو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د نېټ نيکۀ ګلشن ګنبې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاږلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر ۱۵ وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے - ۱۵،

اوس که سرے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زيرِ تجزيه مصرعه په وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام په وزن کښې وي نو د دوي په کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کېږي - که يو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو يو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا په دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلوملو دا ذکر شوې طريقه د پښتو په اوږدو رکني بحرونو کښې زياته کاميابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته يو خاص او ټاکلے شوے ترتيب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې په يوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتيب په يوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب په يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي - که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو په دغې جملې کښې بحر راشي او جمله په مصرعې بانديې بدله شي -

په هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه په طبعي توګه څرګندېږي - داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - په پښتو کښې په طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ په شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي - دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې په پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځه ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دویم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دریم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصیل پۀ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زیار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

OWNED BY 0300-9792115

د سېلابونو د شمېر (څپیز څومره والي یا هجایي کمیت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپیزې تر شپاړس څپیزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابیزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پیدا کېږي بیا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا یا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پیدا کېږي - پایخجي قافیه وا ل شعر سره پرې بله اتۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزیاتېږي نو دا شمېره به یوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لهٔ یوې ځپیزې تر دوه پنځوس ځپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعنې یو سل او څلورڅلویښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینی تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معنې ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې

تقطيع

پۀ انګرېزئ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطيع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - پۀ انګرېزئ کښې د Scansion مراد دا دے چې پۀ يوه مصرعه کښې د خج پۀ لحاظ " تا شوے ترتيب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب دے چې پۀ يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطيع تعريف : د علمِ عروض پۀ اصطلاح کښې تقطيع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر پۀ رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرئ پۀ تناظر کښې به د تقطيع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاې ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاې ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکايي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې يو شعر جوړوي-

۲ – پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېښ او زور يا نيم زوَر) دي او هر يو حرکت يو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پۀ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پۀ خپلو ځايونو کښې "و" د پېښ حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" يا د صبا ټکي "ا" يا د "ډېر" ټکي "ې" يا د "هغه" ټکي دويمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او يو سېلاب جوړوي - يا به داسې ووايو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه يا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – ساکن ټکے سېلاب نۀ شی

جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما"، رڼا، او څنګه- پۀ دې درو

واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ

کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس

سېلاب جوړوي لکه "لَر"، "بَر" او "غَر" ټکو

کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ – کله د یوۀ متحرك حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن

حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې

حرکت پورې ښخ شي او یو سېلاب جوړ کړي

لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے

خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د یوۀ متحرك ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه

دوست، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش

حرکت پورې ونخښلي او یو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے۔

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپهٔ دویم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو سېلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سېلابیز) خج یا پهٔ لومړي سېلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سېلاب راځي او لهٔ څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سېلاب راځي - د

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لهٔ دریم سپلاب وروستو نهٔ شي

را -

۱۴- د دوو سپلابونو رکن هم

پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شته -

۱۵ - اوږد رکن (ځلور ځپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات ځلور ځله

تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د

پنځم ښاخ نه ، چې پهٔ هغهٔ کښې پوره رکن هم

ځلور ځله او نیمګړے رکن هم ځلور ځله تکرار

کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه

ځله او زیات نه زیات ځلور ځله تکرار کېدے

شي -

۱۷ - د رکنونو پهٔ قطار کښې

د لازمي خجن سپلاب ځاي ته مخامخ د شعر

خجن سپلاب راځي او د رکن سپک سپلاب

ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سپلاب راځي

-

۱۸ - که د رکن خجن

سپلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

۱۹ - خج پۀ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نۀ کوي خو اهنګ پۀ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکي چې پۀ
يواځې ځان هيڅ معنا نۀ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پۀ توګه
کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکي چې پۀ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، ځۀ ، زۀ ، ښۀ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سپلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳

۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٧ - د پښتو پۀ ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج پۀ اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، پۀ دغو ټکو
کښې خج پۀ پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي پۀ پښتو شعر کښې نۀ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

٢٨ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

٢٩ - پۀ خپل عروضي نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي پۀ هغو کښې د ګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د
بحرونو پۀ وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ پاې کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پۀ پاي کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطیع کښې دا اړینه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېش ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخامخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطیــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښي نۀ شته خو که چرته د عربۍ پۀ یوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب + َبت) او تصوّر (تصو + ُور) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه په فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربۍ ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري ( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - په دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې په ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع په وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - په دې لړ کښې د مصرعې لومړي ځلورو سېلابونو ته فکر کېږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که ځلورم سېلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب يې خجن وي نو په دې مصرعه کښې لومړے اوږدرکن په کار راو شوے دے-اوس د څلورو څلورو سپلابونو رکنونه جوړوو که دا لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده، که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده - لنډه دا ده چې د خجن سپلاب نمبر(شمېر) به درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله) به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - په يوې مصرعی باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم سپلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع په لنډ رکن (درې سپلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم-

پۀ ځينې ځای کښې پۀ - ۴۰

يوۀ شعري ځېل کښې د يوې څپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاې سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښپلېزو) مصرعو نه يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد ۱۲ رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافيه دارې مصرعې يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پهٔ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لهٔ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پهٔ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پهٔ کار کښې د رکن سېلابونه يوهٔ تر بله لرے او جدا ليکل کيږي ولې چې د خجن سېلاب پهٔ پيژنګلو کښې څهٔ ابهام نهٔ شي پا -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلورم باب

د پښتو شاعرۍ دوديز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي ا و بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړيږي - په دې با ب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سېلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه () لګولې ده خو د مصرعو په تقطيع کښې مې صرف په خجن سېلاب ضمه () لګولې ده او په سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نهٔ شته - د تقطيع په وخت د مصرعې په اخيري رکن کښې د نخښې ‾ نه مراد د نيمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دشلورو اوږدو رکنونو نه جوړيږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، شلورم اوږد رکن شلورم اوږد رکني بحر، او په اخير کښې يو ځل بيا شلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوهٔ بحر بيا شلور شلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځهٔ ښاخونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | چې لومړے سپلاب يې خچن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي
زيرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کا ڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

یا خا ل قه	لمر مې کړه -
زي ر ے د س	حر مې کړه -
ما س وا لۀ	خپل و جود -
یا الله کا	فر مې کړه -
زۀ د شب نم	څاخ یم -
خدا یه !س من	در مې کړه -
تۀ سن ګ پا	رس او زۀ -
کا ښے ي مه	زر مې کړه -
مي نه د ان	سا ن راک ړه -
درد یم چا ره	کر مې کړه -

ا-------نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاي سپک سپلاب راشي نو بحر ماتيږي -

۲ - لومړے اوږ د رکني بحر (دويم ښاخ) : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړيږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

خو مې کتلي درته سم نۀ دي لا
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدا يي پۀ زړۀ غلبېل يمه
د ا شا نې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د ډېر ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| الُا خو مې ک | تُ لي د ر ته | سُم نۀ دي ‒ |

| تُم شه ګك له | اُوښ کې مې لا | تُم نۀ دي ‒ |

| غُم د ج دا | يُي پۀ زړۀ غل | بُېل ي مه ‒ |

| دُا شا نې سي | خُو نه خو د | زغُم نۀ دي ‒ |

| ښکُ لي مې چې | وُګو ري مس | کُا کوي ‒ |

| زُۀ به لې و | ئُي مه دوي | ګرُم نۀ دي ‒ |

| زُخم مې دا | غُي دا مې ع | لُاج کوي ‒ |

| سوُ ے دے م سل | سُل دا خو مل | هُم نۀ دي ‒ |

| پُوه دے د مج | ذُوب پۀ زړۀ ګي | پُوه دے ښۀ ‒ |

| ښکُ لي که ول | يُان نۀ دي څۀ | کُم نۀ دي ‒ |

ا ------- ۲ ------ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه زياته وي- خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سېلابونه يې سپک دي-

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهر څوک چې نۀ دي خريدار ستا

څۀ رنګه دېر تو د دے چې مې وليدۀ بازار ستا

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده

شهد که شېرين دے ، نۀ شېرين دے تر ګفتار ستا

چا چې تا ته کړے يو نظر دے پۀ درست عمر

څو پۀ دنيا پايي نور به تل وي طلبګار ستا

ډېر طبيبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل

راشه حال يې ګوره چې څۀ حال لري بيمار ستا

سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي

نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې يې لاندې تقطيع کېږي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

ا نُهٔ شته پهٔ دا | شُ هر څوک چې | نُهٔ دي خ ري | دُار ستا (ـ) ـ |

ا څُهٔ رن ګه ډېر | تُود دے چې مې | وُ لي دهٔ با | زُار ستا (ــ) ـ |

ا بنُه ده سر وي | وُنه ، نهٔ چې | بنُه ده ستا تر | قُ د ه (ــ) ـ |

ا شُ هد که شي | رُ ين دے ، نهٔ شي | رُين دے تر ګف | تُارستا (ــ) ـ |

ا چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پهٔ درست | عُ مر (ــ) ـ |

ا څُو پهٔ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب | ګُار ستا (ــ) ـ |

ا ډُېر ط بي بان | رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ــ) ـ |

ا رُا شه حال يې | کُو ره چې څهٔ | حُال ل ري بي | مُار ستا (ــ) ـ |

ا سُر ل ري خوا | شُال در ته پېش | کُش که دې پ | کُار وي (ــ) ـ |

ا نُو ره تر دا | څُهٔ چې د چا | سُر را شي پ | کُار ستا (ــ) ـ |

OWNED BY 0300 9792115

ا ــــــــــ۲ــــــــــ۳ــــ نيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري

خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري

پهٔ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پهٔ توګه

کارو شوے دے پهٔ تقطيع کښې د نخښې (ــ) نه دغه مراد دے او

د اخېري ـ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوالے څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نهٔ نیسي

بې تا مېوه نهٔ نیسي ، باغ زما بوستان زما

زړهٔ زما چشمان زما ، بې تا هیڅ حال نهٔ لري

بې تا هیڅ حال نهٔ لري ، زړهٔ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د خلورم ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع :

|ُ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ُ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| سُر ز ما سا | مُان ز ما ـ | | زُار شه ترج | نُان ز ما ـ |

| زُار شه تر ج | نُان ز ما ـ | | سُر ز ما سا | مُان ز ما ـ |

| زیُان ز ما نق | صُان زما ـ | | وُا ړه د یار | هُ جر دے ـ |

| وُا ړه د یار | هُ جر دے ـ | | زیُان ز ما نق | صُان ز ما ـ |

| مُشک زما زعف | ران ز ما ـ | | ستُا د کو خې | خُاو رې دي ـ |

| ستُا د کو خې | خُاو رې دي ـ | | مُشک زما زعف | رُان زما ـ |

| بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما ـ | | بُې تا مې وه | نُهٔ ني سي ـ |

| بُې تا مې وه | نُهٔ ني سي ـ | | بُاغ ز ما بوس | تُان ز ما ـ |

| زړُهٔ ز ما چش | مُان ز ما ـ | | بُې تا هیڅ حال | نُهٔ ل ري ـ |

| بُې تا هیڅ حال | نُهٔ ل ري ـ | | زړُهٔ زما چش | مُان زما ـ |

۱ــــ نیمګړے رکن ــــــ ۲ــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے ، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس (١٤) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غونډې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ُ ۲ ۳ ۴ | چې دویم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړیږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سپلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - <u>دویم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے - پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ُ ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سپلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سپلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادیږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستي شوي دي :

کشمیر به ا ز ا د یږ ي
دا خوب به رښتیا کیږي
تر څو به پۀ دا خاوره
دا سرې وینې بهیږ ي
پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسیږي

د خوښدو لوپتو نه

بیرغ به را جوړیږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
ي	بږ	دُې	زا	ا	به	مُیر	کش
	ږي	کُې	تیا	ربښ	به	خُوب	دا
	ره	خاُو	دا	پهٔ	به	څُو	تر
	ږي	هُې	ب	نې	وي	سرُې	دا
	کښې	بُو	لم	سرو	غه	دُ	پهٔ
	ږي	نُې	غو	زر	به	لُان	ګ
	نو	مُا	لو	مظ	د	یُاد	فر
	ږي	سُې	ر	به	شه	عُر	تر
	نه	تُو	پ	لو	دو	خوُین	د
	ږي	ړُې	جو	را	به	رُغ	بې

OWNED BY 0300 9792115

ا -------- نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دویم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده - په

دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله په پوره توګه

راځي او بیا په اخیر کښې په درې سپلابیز نیمګړي شکل کښې - د

دې بحر مصرعه یولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ یو غزل

را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د یا ر سترګو

زۀ هم د کار سړے کړم د یار سترګو

بې مینې ژوند په مرګ باندې حساب دے

زۀ مړ وم را ژوند ے کړم د یار سترګو

پو هېږمه چې هیڅ لا هم نۀ یم

ورځمه که یو کړم د یا ر سترګو

کېدے شي که و یار ته مې ورخپل کړي

لۀ ځانه خو پردے کړم د یار سترګو

چې مات شومه د خپل زړګي په سر کښې

زۀ دا سې یو ا غزے کړم د یار سترګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندينې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پر سُد وم لې | و کُړم د | يار سټرُګو |

| زۀ هُم د کار | س ړُے کړم د | يار سټرُګو |

| بې مُي نې ژوند | په مُرګ بان دې | ح سُاب دے |

| زۀ مُړ وم را | ژون دُے کړم د | يار سټرُګو |

| پو هُې ږ مه | چې هُيڅ لا | هم نُۀ يم |

| ور ځُ مه که | يو کُړم د | يار سټرُګو |

| کې دُے شي که | و يُار ته مې | ور خپُل کړي |

| لۀ ځُا نه خو | پر دُے کړم د | يار سټرُګو |

| چې مُات شو مه | د خپُل زړګي | په سُرکښې |

| زۀ دُا سې يو | اغ زُے کړم د | يار سټرُګو |

۱ــــــــــ۲ــــــــنيمګړے رکن

په تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (۱۱) سېلابونه لري - د دغو مصرعو خجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله په پوره شکل کښې را دے او يو ځل په نيمګړي شکل کښې -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دويم اوږد رکني بحر (دريم اخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطيع الله قريشي يو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړګے مې بيا د بل ديدن پۀ طمعه کړه چې ځمه
ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شپه لاړه د رخصت پۀ اخيستو کښې سپين صبا شو
تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار ليدلې نۀ ده
دا لار خو تر څۀ ځايه را ته سمه کړه چې ځمه
پۀ تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه
خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه | مح کُ مه کړه | چې ځُ مه ـ |

|زړ ګُے مې بيا | د بُل دي دن| پهٔ ط ُ معه کړه | چې ځُ مه ـ |

|استا غُم مې غ | م وُي که پهٔ | شه رُت مې خ | فا کُې بړے ـ|

|خپل غُم را ځي| انې واُخ له ما | بې غ ُ مه کړه |چې ځُ مه ـ|

|شپه لُا ړه دا | رخ صُت پهٔ ا | خيس تُو کښې سپين| ص بُ شو ـ|

|تهٔ زُل فې را |خو رُې کړه ر | ناکُ مه کړ ه | چې ځُ مه ـ|

|ما ستُا لهٔ دا | ره بُېر ته د |تلو لُار لي د | لې نُهٔ ده ـ |

|د ا لُار خو تر | ځهٔ ځُا يه را | ته سُ مه کړه | چې ځُ مه ـ|

|پهٔ تلُو کښې يې | وي ئُل چې ق | رُې شي بيا به | راځُ مه ـ|

|خو ستُر ګو يې | وي ئُل چې خا | طر جُ معه کړه | چې ځُ مه ـ|

نيمګړے رکن ـــــــ۳ـــــــــ۲ـــــــ۱

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سِېلابه وي د تقيطيع پهٔ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دويم اوبړد رکن درې ځله پوره او پهٔ اخير کښې درې سِېلابيز نيمګړي شکل کښې را او خجن سِېلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي ـ دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر کښې زيات ليدل کېږي ـ د ښاخ د اهميت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لهٔ يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پۀ مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پۀ منا رې
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پۀ منا رې
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره ! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اورډ رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربي عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړیږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کیږي-

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، تربنه یوه مصرعه را اخلو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

يار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا يم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دويم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سېلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

دا ښاخ هم د دويم اوږدۀ رکن (١ ٢ ٣ ٤) د تکرار څخه جوړېږي- د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (٧) سېلابيزه مصرعه ده - دا اووۀ سېلابيزه مصرعه چې دوه ځله يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (١٤)سېلابونو يوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سېلابيزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دريم رکن يې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دويم او څلورم رکن يې پۀ نيمګړي شکل کښې-اوس د غازي سيال هغه نظم(کشمير به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښأخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمير به ازاد يږي

دا خوب به رښتيا کيږي

ترڅو به په دا خاوره

دا سرې وينې بهيږي

په دغه سرو لمبو کښې

ګلان به زرغونيږي

فرياد د مظلومانو

تر عرشه به رسيږي

د خوبندو لوپټو نه

بيرغ به را جوړيږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووۀ (۷) سپلابه ده او خجن سپلابونه يې دويم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سپلابيزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ په سانچه کښې ځاي شي - لاندينې پنځۀ غبرګې مصرعې به په دې ډول په لاس راشي -

کشمير به ازاد يږي دا خوب به رښتيا کيږي

ترڅو به په دا خاوره دا سرې وينې بهيږي

په دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوېتو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې بناخ په رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| کش مُیربه | زا دُې بږ ي | دا خُوب به ربښ | تیا کُې بږي |

| ترڅُوبه پهٔ | دا خاُوره | ادا سرُې وي نې | ب هُې بږ ي |

| پهٔ دُغه سروا | لم بُوکښې | اکٔ لُان به زر | غو نُې بږي |

| فریُاد د مظ | لو مُا نو | تر عرُ شه به | ر سُې بږ ي |

| د خوُبن دو لو | پ تُو نه | بې رغُ به را | جو ړُې بږي |

۱-------نیمګړے رکن-------۲-------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې بناخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن (اتم سېلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سېلاب لږ غوندې ایساربږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې بناخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ سېلاب نهٔ حسابېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او

کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې

، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه بابا مخزن

وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن

ازاد نظم وایي او چې پۀ کوم وزن کښې یې وو هغې ته

نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پۀ دې

مفروضو باندې باید چې څېړنې وکړې شي) - د مخزن اتۀ

سېلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دویم ښاخ کښې راځي

، دولس سېلابیزې کرښې یې پۀ دریم ښاخ او شپاړس

سېلابیزې کرښې یې پۀ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې

څجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او

څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر

څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو

ښاخ هم نیمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار

سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو

بحرونو زیات کارو شوے دے.

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن ۱|۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سيلابه ده او دريم سيلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سيلابونه يې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نيت کښې شته
څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نيت کښې شتُه - |

| ځهٔ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو په مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ځاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، ځکه چې پهٔ دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | پهٔ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نیمګړے رکن هم نهٔ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتهٔ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که ددې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعری‌هم پهٔ دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو پهٔ درګاه
نهٔ حرمت لرم نهٔ جاه

غوځوي مې د زړهٔ ولې
د چشمانو پهٔ نګاه

هومره قدر مې هم نهٔ شته
لکه قدر د ګیاه

هیڅ خبر لهٔ ځانه نهٔ یم
چې زهٔ څهٔ لرم ګناه

د رحمان پهٔ خیر دې نهٔ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان بابا لهٔ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸|

|د دل ب روا|پهٔ در ګاه (-)|

|نهٔ حر مت ل|ا رم نهٔ جاه (-)|

|غو خ وي مې|د زړهٔ و لې|

|د چش ما نو|پهٔ ن ګاه (-)|

|هوم ره ق در|مې هم نهٔ شته|

|ل که ق در|د ګ ياه (-)|

|هيخ خ بر لهٔ|ځا نه نهٔ يم|

|چې زهٔ څهٔ ل|ا رم ګ ناه (-)|

|د رح مان پهٔ|خبر دې نهٔ شي|

|حال اح وال د|چا ت باه (-)|

۱ــــــــــــــ۲

د دې ښاخ مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او خجن سېلابونه يې دريم او اووم دي -که پهٔ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترينه څرګنديږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل دے - پهٔ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اتهٔ (۸) سپلابه ده او بې قافیه مصرعه اووهٔ (۷) سپلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپلاب ځانګړتیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ |
چې دریم سپلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 0792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سپلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سپلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا رح د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ دچا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

و افتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې ببلتون پۀ ستركو وينې اشنايي كا

د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ُ ۴ | ۵ ۶ ۷ُ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بدي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُرڅوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا و اف تُاب ته ا ک نُهٔ شي ا ب را بُر خوکٔ ا

ا چې بېل تُون پهٔ ا ستر ګو وُي نيا ا ش نا يُي کا ا

ا د رح مُان پهٔ ا خپر به نُهٔ وي ا با ه نُر خوکٔ ا

ا ـــــ ۲ ــــــــ ۳

۴ - د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)

پهٔ دې خلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳

۴ا چې دريم سپلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دريم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې ښاخ کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به شپاړس (۱۶) سپلابه اوږده وي - دغاړو اتهٔ سپلابيزې دوې مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو ښاخونو دا ښاخ هم پهٔ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نهٔ لري - خجن سپلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پهٔ پښتو شاعرئ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال خان بابا د يوهٔ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه وړاندې کوم :

همراهانو د دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله

تهٔ لاکلك پهٔ خوب اودهٔ يې، اې زما دله غافله

لهٔ نيستئ نه و هستئ ته لهٔ هستئ نه و نيستئ ته

کا ر و ا نونه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنيا پۀ درياب ډوبه ! د پاياب طمعه و مه کړه
دا پاياب دي ډېرو غوښتي خبر نۀ شول لۀ ساحله
چې ګفتار کردار يې واړه موافق سره يو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لۀ قايله
پۀ زېبا ګفتار دې هيڅ‌ څۀ تقصير و نۀ کړۀ خوشاله !
که کردار دې هم زېبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او يې د دې بڼاخ پۀ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ُ ۴ | ۵ ۶ ۷ُ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ ۱۶ |

هم را هاُ نو	دې کوچ وُ کړ	وا ړه لُا ړل	تر من زُ له
تۀ لا کلُک پۀ	خوب او دُۀ يې	اې زماُ د	له غا فُ له
لۀ نېس تُئ نه	و هس تُئ ته	لۀ هس تُئ نه	و نېس تُئ ته
کار وا نُو نه	دي چ لُې بړي	ق وا فُ له	ق وا فُ له
د دن يُا پۀ	درياب ډُو به	د پا يُاب ط	معه و مُه کړه
دا پا يُاب دي	ډې رو غُوښ تي	اخ بر نُۀ شول	لۀ سا حُ له
چې ګف تُار کر	دار يې واُ ړه	م وا فُق س	ره يو رُنګ شي
ه له هُر رن	ګه خ بُ ره	ا ثر کُان دي	لۀ قا يُ له
پۀ زې بُا ګف	تار دې هُي څۀ	تق صير وُ نۀ	کړۀ خو شُا له !
که کر دُار دې	هم زې بُا وه	چار به وُ لې	وه مش کُ له

۱ـــــــــ۲ـــــــــ۳ـــــــــــــــــ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کو لې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترينه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وايه تېرېږي څنګه
سيا له ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندينې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
و	ر که	شه	دا	زن	د	ګي	-
دا	بې	لۀ	تا	زن	د	ګي	-
څۀ	به	څوک	ناز	پرې	وک	ړي	-
نۀ	شوه	د	چا	زن	د	ګي	-
زۀ	د	ه	غې	زن	د	ګي	-
ه	غه	ز	ما	زن	د	ګي	-

(c) ketabton.com: The Digital Library

| چا ته پرا نُس | تې غې ږه – |

| چا نه خ فُا | زن د کې – |

| وا یه تې رُې | ږي خن که – |

| سیا له پهٔ تُا | زن د کې – |

ا ـــــ نیمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ)

پهٔ دې ښاخ کښې ځلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دري سېلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن یې خجن (ځلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (ځلورم او اتم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه یولس (۱۱) سېلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لیکلي شوي د جاوېد احسا س د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لهٔ خلقو ائینه ورکه ده

پهٔ ا ئینه کښې ترې څهره ورکه ده

پهٔ ا فسا نه کښې حقیقت ورک شوے

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ حقيقت کښې افسانه ورکه ده
لۀ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ماته ستر وروړ د پلارپۀ ځاي دے مګر
د دۀ د سر نه خو سايه ورکه ده
اوس مينه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړۀ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

|ز ما لۀ خُل |قو ا ئي نُه| ور که ده |
|پۀ ا ئي نُه |کښې ترې څه رهُ| ور که ده |
|پۀ اف سا نُه| کښې ح قي قُت| ورک ش وے|
پۀ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لۀ ما هم ستُا	کړې وع دهُ	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر وروُر	د پلار پۀ ځُاي	دے م ګر
د دۀ د سرُ	نه خو سا يُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ־|

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زيات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زيات استعمال کېږي نو د اهميت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرين د پاره دلته د حمزه بابا د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطيع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
يمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ يمه
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ يم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
وړم مستقبل ته د ماضي روايات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اورد رکني بحر (دریم ناخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر دے او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو دے د علامه اقبال ؒ څلویښت فیصده شاعري په دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل په مقابله کښې د دهٔ زحاف (زحاف په رکنونو کښې تغیر یا کمي بېشي ته وایي ، د زحاف په ځاي په پښتو کښې د " نیمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا په دوو مصرعو کښې ا ته رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمګړے وي) دے چې وزن یې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف یې پنځلس - په بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او په رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او په څلورم ځل په نیمګړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل په چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو   شوے دے
چې هر څلورم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار
شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړې
صورت کښې -

د دې بحث نه سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو
تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي
شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر
" دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ´۴ |
درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پاى کښې په درې سپلابيز
نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم)
سپلاب غورځېد   وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو
خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې
ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم
شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په
هم دې ښاخ کښې   شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتيا نۀ خوښول سر تۀ يې امن غوښتو

د انسانيت پۀ قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته

هلته د يوۀ خداي خدايي نۀ وه هرې خوا ته خداي وو

مونږ پۀ يواځې ځان به خدا يه ! ستا نامه اخيسته

ژوند ، د روښانه ژوندانۀ علامت مونږ به ګڼي

مونږ به شاهينه ! د تا ودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع بۀ پۀ دې ډول کېږي:

|١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨|٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦|

|ځوم ره پا ګُل|وو چې پۀ خلۀ|کښې يې لم بُه|ا خيس ته -|

|ه غه س ړې|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خيس ته -|

|د ل ته چې ځا|را س ره وېښ|د ور ځو شپُو|کې ړے دے -|

|ورځ به د دُوي|پۀ بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خيس ته -|

|دوي هم رښ تيا|نۀ خو ښ وُل|سر تۀ يې اُ|من غوښ تو -|

|د ان سان يُت|پۀ قت لِ عام|کښې يې ح صُه|ا خيس ته -|

|هل ته د يوُۀ|خداي خدا يي نۀ|وه ه رې خوا|ته خداي وو -|

|مون ږ پۀ يوا|ځې ځان به خدا|يه ! ستا نا مُه|ا خيس ته -|

|ژوند د رو ښا|نه ژون دا نۀ|علا مت مُون ږ|به ګ ڼي -|

|مون ږ به شا هي|نه د تاو دې|س ره س ړه|ا خيس ته -|

١ ------- ٢ -------- ٣ ---- نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لهٔ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه د کوم اصول لهٔ مخې يوه ځپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پهٔ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پهٔ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څهٔ درکړمه ؟
پهٔ مرګ مې هم پهٔ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پهٔ دې کښې هم لا ښکاره نهٔ کړي
زما پهٔ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پهٔ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکا ري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پهٔ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پهٔ نيولي قدم
لا يې پهٔ ذهن کښې د کبر زور خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ماخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سپلابه د ه ، دغسې اووۀ سپلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کيږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کيږي نو د اتم او شپاړسم سپلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ دار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن

چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګيدلې ده د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګانو لمن

د اژدها او د لړم نيونه نۀ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيالانو لمن

خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګيدلې ده د حسن د ګلانو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پهٔ خيال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وينې څاڅي
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعاګانو لمن
د اژدها ، د لړم نيونه نهٔ ده ګرانه
خوده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن
طاهره ! دے خوشبويه د تا د فکر نسيم
پرې لګېده د حسن د خوګلانو لمن

اوس به يې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ني سم پهٔ خيال | او پهٔ ډار - | زهٔ د خو با | نو ل من - |

| ل که چې ني | سي غ ريب - | د باد شا ها | نو ل من - |

| اوس د ش فق | د نا وې - | لهٔ رخ سار وي | نې څا څي - |

| چا ل ګ و | لې ده پرې - | د سرو ل با | نو ل من - |

| چې بې ن قاب | پهٔ ډک زړهٔ - | د يار دي دن | وک ړ مه - |

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هُ|له ۍ كه – | | د د عا ګُا|نو ل من – |

اد اژ د   هُا|د ل رم – | |ني و نه نُۀ |ده ګرا نه – |

اخو ده ني وُ|نه ګرا نه – | |تل د سيا لُا |نو ل من – |

اطا ه ره دُے|خوش بو يه – | |د تا د فُ|كر ن سيم – |

اپرې ل ګې دهُا|د ح سن – | |د ثو ګك لُا|نو ل من – |

ا------نيمګړے رکن ------۲----نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه ځوارلس (۱۴) سپلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سپلابونه يې صرف ځلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سپلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سپلابونو پۀ ځاي کښې صرف- دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سپلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سپلابونه ځلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سپلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سپلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د ځلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سپلاب خانې پۀ ځاي يو بل سپلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په شلورم اوږد رکني بحر کښې هم شلورم اوږد رکن ا ۲ ۳ ۴ کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې هم هغه شلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه يوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يوائې په وروستيني نيمګړي رکن کښې دے- د شلورم اوږد رکني بحر نيمګړے رکن د درو سېلابونو وي او شلورم يې لوېد وي خو د پنځم اوږد رکني بحر په وروستيني رکن کښې درې سېلابونه غورځېږي او نيمګړے رکن يې فقط د يوه سېلاب پا شي -

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په دويم ښاخ کښې او دويمه مصرعه يې په دريم ښاخ کښې راځي - د رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو شلور ښاخونه لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له دغو تجربو څخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره يې يو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - ګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي خو نن صبا دا رجحان په زياتېدو دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پنځم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د یوۀ سېلاب پۀ نیمګړي شکل کښې راځي معنا یې دا ده چې د پاي رکن نه یې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سیلاب یې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه یا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هایکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هایکو : ۱ ګیله د چا نه

۲ مونږ همېشه ویشتي یو

۳ خپلو د شا نه

د دمساز شاهین هایکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غریب به څۀ خوري

پۀ دې هایکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه یې پنځۀ (۵) ، دویمه یې اووۀ (۷) او دریمه یې بیا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هایکوګانولومړۍ او دریمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دویمه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د شلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د شلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

لومړۍ مصرعه | - - - نه | چا د له کي |

دريمه مصرعه | - - - نه | شا د لو خپ |

رکن نيمګړے ------ا

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

OWNED BY 0300-9792115

لومړۍ مصرعه | - - - خوري | نۀ و زړۀ چې |

دويمه مصرعه | - - - خوري | څۀ به ريب غ |

د تقطيع نه وروستو پۀ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، پۀ هم دې ښاخ کښې دي- د پاي پۀ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (يو سپلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سپلابيزې مصرعې وزن پۀ شلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې شلورم خجن سپلاب پۀ ځاي که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سپلابونو پۀ ځاي خجن سپلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ُ | پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دويم ښا خ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزاج غوندې نا زکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائيږي
سيال پۀ سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

| چې زو ر وُي | چې ژ ړ وُي | مې - - - |

| را ته خپل زوُر | د ح سن ښُا | يي - - - |

| ستا د م زاُج | غون دې نا ز ُ| که - - - |

| دا خ لق پُر | خه ور ته واُ | يي - - - |

| ه غه پۀ ځُان | کښې نۀ ځا ئُې | ږي - - - |

| سيال پۀ سن دُ | ره کښې يې ستُا | يي - - - |

ا------۲------ نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پکښې څلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پنځم اوږد رکني بحر (دريم ماخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ا۱ ۲ ۳ ۴ا پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس(۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دواړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه ديارلس سپلابيزه (اوږده) مصرعه يې پۀ دې دريم ښاخ کښې ده - د دروېش درا ني يو غزل ، چې پۀ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم:

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ريبي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکړي لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پۀ کا ړو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته يو لۀ بله ګيله من دي
ز ما دروېش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطيع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|دګل ګرې وان | دے د ظا لم | اغ زي لا سو | نه - - - |

|خا ون ده مات | ښۀ دي د دې | سپر لي لا سو | نه - - - |

|ما ستا د پا | ره ما ني جو | ړه کړه لۀ ستو | رو - - - |

|خپ لې جون ګ | ړې ل ره خم | زخ مي لا سو | نه - - - |

|دا ا زا دي | ده چې هر څوک | دې رې بي ژ | بې - - - |

|دا ا جا زه نۀ | شته چې وک | ري لا سو | نه - - - |

|دوم ره به ياد | سا چې بل | پۀ کا نو و | - - - |

|پر مخ د زم | کې هر س ړے | ل ري لا سو | نه - - - |

|لۀ دې ره وخ | ته يو لۀ ب | له ګي له من | دي - - - |

|ز ما در وېش | ت شه ل من | س خي لا سو | نه - - - |

رکن نيمګړے ـــ۳ــــــــ۲ــــــــ۱

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيريني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) سېلابه راغله او خجن سېلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - د پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) :

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابیزې مصرعې چې یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه ترینه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پۀ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا دے خو د دې سره سره مونږ پۀ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوۀ نظم (طوفان را) ، چې پۀ هم دغه بحر کښې دے، څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ، ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړي
قبلې ته ګوره ، تو رې وریځې
بیرغ پۀ لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پۀ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ٗ | ۵ ۶ ۷ ۸ٗ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ٗ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ٗ |

| ه له تا دُي | کړه - - - | ګو ره با رُان | دے - - - |

| شا به مړ دُي | کړه - - - | ګو ره طو فُان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُرا | کړه - - - | اس مان پړ قُې | بړي - - - |

| د غه اس تُا | زے - - - | د زول با رُان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | در - - - | ما تې تم بُې | کړي - - - |

| قب لې ته ګُو | اره - - - | تو رې ور يُئ | ځې - - - |

| بې رغ پۀ لُاس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پۀ ك ړو ورُو | ځو - - - | کښې يې ورا نُړ | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

۱-----نيمګړے رکن -------۲----- نيمګړے رکن

پۀ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوړد رکن اول او دريم ځل پۀ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پۀ دويم او څلورم ځل پۀ نيمګړي شکل کښې-لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پۀ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سېلاب لړ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سېلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سېلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پڼ م اخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سېلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې
د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې
مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله
زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې
تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه
نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
جنانه راشه د خدا ای دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم
هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
ادريسه ورشه جنان خبرکړه چې درومي دومره پۀ سفرلرے
بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

|۱|۲ ۳ ۴|۵| ۶ ۷ ۸ ۹| ۱۰| ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹|۲۰|

OWNED BY 0300 9792115

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې روُاجها ا ساه مې دوُ بېُا ږيا د ژوند پۀ لُاراکښې|
اد ګل پ شاُ انې اهريوارمُان‌امې‌ا اوي نم رې ژُې اږي‌اد ژوند پۀ لُاراکښې|
امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دااشوامونږ يو تر بُ ا لها
ازړۀ کښې ساتُم‌ادې‌ازړۀ کښې ساتُه‌امې‌ااوخت به تېِ رُې اږي‌ادژوندپۀلُارا کښې|
اتا خو به وېُل اچې‌اداکې دے نُۀاشيا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُانها
انن را ته واُايې‌اپۀ ني مه لُاراکښې| الا رې دوې کُې اږي‌اد ژوند پۀ لُاراکښې|
اج نا نه رُا اشها د خداي دپُا رها ا زړۀ مې در زُې اږي‌اپۀ ځان ي رُې اږم‌ا
اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد رُوا ا احا د ثې کُې اږي‌اد ژوند پۀ لُاراکښې|
ااد ري سه وُراشه اج نان خ برُاكړه‌ا اچې درو مي دُوم اره‌اپۀ س فر لُارےا
ابيادې قس مُت‌ادےاچې څۀ رادرُوامي‌ااڅۀ را پې ښُې اږي‌ادژوندپۀ لُار کښې|

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو(درې سېلابيزو) رکنونو ا ۲ ۳ ا

څخه جوړېږي هغوي ته لنډه رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه په اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د اوږدو رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سېلاب يې ځويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - په دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سېلاب يې خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډه رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډه رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لۀ کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډه رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن |ا ۲ ۳| چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

ا - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ا ۲ ۳| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندينيو شعرونو څخه دوه شعرونه (دويم او څلورم) د لړ بدلون سره ليکم چې هره مصرعه يې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځاى شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ يو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دريم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) يې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري . اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ورُان	به	کړي	وُا	ره	پۀ	جُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-
پُا	تې	به	شُي	پۀ	يو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-

۱ ۲ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر په شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې په هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين په جبين د نګار

سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار

ماه د فلک دے که جن که ملک

لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ په عروضي پيمانه ګزوم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| خوُند ک وي | چُين په ج | بُين د ن | ګار - - |

| سوُال نۀ ج | واُب وي نۀ | دا رو م | دار - - |

| مُاه د ف | لُک دے که | جُن که م | لُک - - |

| لمُر که ق | مُر که س | مُا که س | مُک - - |

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ُ۱ ۲ ۳| په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي:

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|ُ۱ ۲ ۳|ُ۴ ۵ ۶|ُ۷ ۸ ۹|ُ۱۰ ۱۱ ۱۲|ُ۱۳ ۱۴ ۱۵||

|خوُند ک وي|چیُن په ج|بیُن د ن|ګُار ه مې|شُه - -|

|سوُال نۀ ج|وُاب وي نۀ|دُار و م|دُار ه مې|شُه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

امُاه د ف | لُک دے که | اجُن که م | لُک دے ج | انُان – – |

لمُر که ق | مُر که س | مُا که س | مُک دے ج | نُان – – |

۱ ۲ ۳ ۴

نیمګړے رکن

په دې تقطيع کښې دا صفا ليدے شي چې هره مصرعه ديارلس (۱۳) سېلابونه لري - خو يو د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بيا يې هر دريم سېلاب خجن دے په هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او په اخير کښې د يوۀ سيلاب په نيمګړي صورت کښې را دے -

OWNED BY 0300 9792115

دويم لنډ رکني بحر

دا بحر د دويم لنډ رکن | ا ُ ۲ ۳ | اچې دويم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دويم لنډ رکن چې څو ځله هم په مصرعه کښې تکرار کېږي نو په پوره توګه تکرار کېږي او نيمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ~~دويم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ کښې

دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم کېدې شي - خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نۀ څۀ کار کړي

نۀ کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقيد چې بسيار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کله بار کړي

اغيار نه به څوک کړي

ګيله يار لۀ يار کړي

سالک بيړند دے

خو وار ته به وار کړي

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ |

| ه غُه نۀ | څۀ کُار کړي |

| نۀ کُار نه | ان کُار کړي |

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کُار نه	ا سُان دے
تن قيُد چې	بس يُار کړي
د غُم اس	تق بُال کښې
خو شُي ك	ده بُار کړي
اغ يُار نه	به څُوك کړي
کي لُه يار	لهٔ يُار کړي
سا لك بُي	ړن دُے دے
خو وُار ته	به وُار کړي

۲ــــــــــــــــا

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دويم ښناخ)~~ : پهٔ دې ښناخ کښې دويم لنډ رکن پهٔ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نهٔ غواړي - د دې ښناخ مصرعه نهٔ (۹) سېلابه وي خو اتهٔ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پهٔ دې ښناخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لهٔ لوستلو به يې د دې ښناخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
پۀ عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لۀ تندې و چیړي
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالک د زرۀ ملک جوګه نۀ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې بناخ پۀ رکنونو کښې ځایوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ |

|یو خُل چې| را ضُي شي| ج نُان بیا|
د قُرب م	سا وُي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نۀ	با هُر نو
ض رُور سو	دا يُي شي	ا ن سُان بیا

OWNED BY 0300 9792115

چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پۀ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لۀ تُن دې	و چُي ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زرۀ مُلک جو	ګه نُۀ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

۱---------۲-------۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي - خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي - اوس په دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لۀ يوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غريب امر دينه يغبال دي کوټه شو
چې يار نازنين اوس لۀ تا بېګانه شو
ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته
مطرب حواله کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل روانه کړمه باغ و باغچې ته

OWNED BY 0300 9792115

اوس يې د عروضو په رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ | ۱۰ ۱۱ُ ۱۲ |

غ رُيب ا	مر دُي نه	يغ بُال دي	کو ټُه شو
چې يُار نا	ز نُين اوس	لۀ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې ځُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ و	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱ــــــــ۲ــــــــ۳ــــــــ۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ رکني بحر

دا بحر د دريم لنډ (درې سپلابيز) رکن | ١ ٢ ٣ | چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخير رکن نه يې دوه سپلابونه غورځېږي نو نيمګړے رکن يې تش د يوۀ سپلاب پاتې شي -

کله چې مونږ د يوۀ بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د يوۀ پوره رکن او بل د نيمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دريم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د يوۀ پوره رکن (درې سپلابيز) او بل د يوۀ سپلاب نيمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سپلابونو کښې دريم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دريم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سپلابه مصرعه کښې يې دريم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ يوۀ شان داسې وي :

| ١ ٢ ٣ ۴ |

اوس به دا ابهام پيدا کېږي چې يوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ په جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او یو ځل په یوهٔ سیلابیز د نیمګړي شکل په توګه تکرار کیږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سیلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي -

۱ - ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: د پورتني بحث په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳| چې دریم سیلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړیږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله په پوره ډول او یو ځل په یوهٔ سیلابیز نیمګړي ډول تکرار کیږي - مصرعه یې اووهٔ (۷) سیلابه اوږده وي او خجن سیلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دریم او شپږم وي - په دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پیش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګناه ګار مقتدي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍچې مابنام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکَ یارته اشعارکښې
ور لېږ سلام دے

د لوستلو نه پس یې اوس د دې ښاخ پۀ عروضي سانچه
کښې اچوم :

|۱ ۲ ۳| ۴ ۵ ۶| ۷ ۸ ۹|

|د ا قا|ستا م قام|دے - -|

|د ز ما|د غ لام|دے - -|

|چې م رید|د م راد|شم - -|

|د طلب|مې ان جام|دے - -|

|ګ نا ه ګار|مق ت دي|یم - -|

|م حب بت|مې ا مام|دے - -|

|اوس تو به|شوه را یا|ده - -|

|د څوا نۍ|چې ما ښام|دے - -|

|سا لک یار|ته اش عار|کښې - -|

|ور لې ږ|س لام|دے - -|

۱------۲-----نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سِپَلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سِپَلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سِپَلابه اوږده وي او خجن سِپَلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لوم ړی نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه

عندلیب پۀ باغچې کښې خندان ځي

طبیبان د عا لم سو بې خوند ه

لۀ علاج يې واپس بیما ران ځي

د ترکانو پر ملک لوي خطر دے

نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي

پۀ دنیا کښې هر خوا خرخشې دي

ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ پۀ عروضي ساخت کښې ګورم :

| ۱ ۲ ۳ ٗ | ۴ ۵ ۶ ٗ | ۷ ۸ ۹ ٗ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ ٗ |

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سپ لُو | نه - - |

| عن د ليُب | پۀ باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| لۀ ع لُاج | يې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلک | لوي خ طُر | دے - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

| نن ع رُاق |ځي کا بُل |ځي اې رُان |ځي - - |

| پۀ دن يُا | کښې هر خوُا خر خ شُې |دي - - |

| تهُول قو مُوا نه د جُنګ | پر مي دُان |ځي - - |

ا۔۔۔۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۳۔۔۔۔نيمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه يې پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تۀ مې ګل زۀ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تۀ د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا ‘يم
ستا دلارې اغزي پۀ خپل زړۀ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پۀ هر هغه درد وياړم
د ملال پۀ دا حال سروکال زۀ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
چې غوږ نۀ تۀ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درويش به همېش بيا هم داسې لګيا يم

ته د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا، يم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې د

ځايولو کوشش هم وکړم :

|١ ٢ ٣ُ |٤ ٥ ٦ُ |٧ ٨ ٩ُ |١٠ ١١ ١٢ُ |١٣ ١٤ ١٥ُ |

|تۀ مې ګُل |زۀ بل بُل |ستا د مُخ |ص فت وُا |يم - - |

|تۀ د بُل |اشوے جُ نا |نه خو زُۀ |به تل ستُا |يم - - |

|ستا د لُا |رې اغ زُي |پۀ خپل زړُۀ |کښې ران غُا |ړم - - |

|چې وي ستُا |پر نا مُه |پۀ هر هُ |غه درد ويُا |ړم - - |

|د م لُال |پۀ دا حُال |س رو کُال |زۀ ر ضُا |يم - - |

|دا خ بُ |ره تر لمُر |هم رو ښُا |نه د ه مُا |ته - - |

|چې غوږ نُۀ |ني تُۀ |ز ما شُور |او غو غُا |ته - - |

|خو در وُېش |به ه مُېش |بيا هم دُا |سې لګ يُا |يم - - |

|تۀ د بُل |اشوے ج نُا |نه خو زُۀ |به تل ستُا |يم - - |

١---------٢---------٣--------٤----نيمګړے رکن

ناوېئلي دې پاتۀ وي چې د ټپې دويمه مصرعه هم

ديارلس (١٣) سېلابونه لري او دا لنډه رکني دريم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دويمه مصرعه پۀ دې ښاخ کښې ځکه نۀ ځائيږي چې د هغې څجن سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ ليک ياکتابيات (Bibliography)

۱ -عروض و بديع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۂ اردو پېښور يونيورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي ، سنګ ميل پبليکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسين،کوټه -

۴ _ پښتو عروض ، درويش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمبچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زيار ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ۲۰۰٦ ء (ايم اې پښتو او سي ايس ايس لپاره) ، پروفېسر حنيف خليل، يونيورسټي پبليشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نيوز اېجنسي جمرود نيو ماركيټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شيرين يار يوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ويشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خيبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، مياشرف ، پښتوټولنه كابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درويزه باباؒ ، دويم اېډيشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کليات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -

۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ ، پېښور

۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري ،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ یونیورسټي پرېس -

۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ، ۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت، دانش خپرندویه ټولنه -

۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد، ۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ، حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن ۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -

۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-
۲۱ - بنګالی سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پۀ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خیبر مېل پرېس پېښور -
۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-
۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -
۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خیبر پښتونخوا -
۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب -
۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -
۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک -

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامٌ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زهٔ تر اوسه حيران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پهٔ وخت د دې سړي مازغه پهٔ ځاي وو که نه ------! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پهٔ لاسونو کښې راټيولې دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ------ معلومه نهٔ ده چې د ازغو او اور پهٔ دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب خبرنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي- خو دې ښاغلي شکست نهٔ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل ارخ ما او تاته رابرسيره کړے دے۔

اګر چې زمونږ ځو مشرانو هم پهٔ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د نننې پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پهٔ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پهٔ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پهٔ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې وړ دے۔ د خبرنې کار هيڅکله هم حرف آخر نهٔ شي کيدے، دا سفر به که خبر وي جارې وي خو تر دې دمه پهٔ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مېنن ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي۔

پهٔ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library